

VERORDENEN יָצַח / J N G D, stamwoord/werkwoord.

Het bereik van het Hebreeuwse stamwoord.

Het werkwoord in de Qal-vervoeging:

In II Sam.20:5 lezen we (Statenvertaling):

... en hij bleef achter¹ boven de *gezette tijd*², die hij *hem gezet had*.

Het Nederl. woord ‘zetten’ heeft hier een pregnante betekenis: het betekent ‘vastleggen’, ‘afspreken’, maar duidt ook op de inhoud van de afspraak; en die inhoud heeft betrekking op iets gemeenschappelijks. Dat blijkt in deze tekst daaruit, dat dit gemeenschappelijke geschonden, zo niet vernietigd wordt, wanneer wat *gezet* werd niet gerealiseerd wordt.

In Jer.47:7 lezen we (Statenvertaling):

... tegen Askelon en tegen de zeehaven, aldaar heeft Hij het(zwaard)
ontboden.

Ook hier gaat het om een verplichtende afspraak.

In Ex.21:7,8,9 (Statenvertaling):

Wanneer iemand zijn dochter verkocht zal hebben tot een dienstmaagd, zo zal zij niet uitgaan gelijk de knechten uitgaan.

Indien zij kwalijk bevalt³ in de ogen van haar heer⁴, zodat hij ze niet *ondertrouwd* heeft, zo zal hij ze doen lossen;.....

Maar indien hij ze aan zijn zoon *ondertrouwt*, zo zal hij met haar doen naar het recht der dochters.

Het NBG vertaalt יָצַח/JáNGàD hier met ‘bestemmen’. Met de vertaling

‘ondertrouwen’ geven de Statenvertalers(terecht) aan welke **inhoud** aan de gemaakte overeenkomst gegeven dient te worden; in de vertaling ‘bestemmen’ blijft dit ‘tot vrouw’ onuitgesproken. Duidelijk wordt, dat de omgang tussen ‘heer’ en ‘dienstmaagd’ ondergeschikt is aan de ordening, die volgens de Torah geldt voor de omgang tussen man en vrouw.

Het werkwoord in de Niphal-vervoeging:

Deze vervoeging geeft aan werkwoorden in de eerste plaats een reflexieve betekenis en daarnaast een passieve betekenis. De vertaling van de Niphalvervoeging van dit werkwoord is overwegend reflexief.

Zo lezen we in Ex.25:22 (Statenvertaling):

En aldaar *zal ik bij u komen* en Ik zal met u spreken van boven het verzoendeksel af ...

Het NBG vertaalt: ‘met u samen komen’, Koster ‘ontmoeten’. Het gebruik van het hier besproken Hebreeuwse werkwoord duidt er echter eerder op, dat God ‘zichzelf

1. In de Hebreeuwse tekst staat hier een afwijkende vorm van de Hiphil-vervoeging van het werkwoord יָצַח/ ‘áCHàR, dat in de Qal-vervoeging ‘zich verlaten betekent’. De hier voorkomende vorm kan dus betekenen ‘en hij deed zich verlaten’.
2. Hebr. מוֹעֵד/MóWNGéD, dat hierna besproken wordt.
3. Hebr. רָעָה/RáNGáH, dat is: kwaad is.
4. Hebr. יָצַח/ ‘æDóNèJHá; dit woord heeft met ‘machtigen’ te maken; hier staat niet het woord כָּעַל / BángàL, dat met ‘bezitten’ te maken heeft en gebruikt wordt voor de verhouding binnen het huwelijk; hier gaat het om de werk- en dienstverhouding.

daar voor Mozes bestelt'⁵. Het gaat in deze tekst om een toezegging, een afspraak, t.a.v. tijd, plaats en activiteit. Dezelfde zegswijze keert terug in Ex.29:42 en 43, 30:6 en 36 en Num.17:19.

Deze reflexiviteit is ook te horen in teksten, waarin meerder personen onderwerp van de zin zijn, zoals in Joz.11:5 (Statenvertaling):

Al deze koningen *werden vergaderd* (beter: vergaderden zich) en kwamen⁶ en legerden zich tezamen aan de wateren van de Merom om tegen Israël te strijden.

Uit de kontekst blijkt, dat het werkwoord eigenlijk aangeeft, dat deze vergadering *afgesproken* werd, waarna zij ook kwamen. Dat blijkt ook het geval te zijn in de andere met deze tekst vergelijkbare teksten. Zo lezen we in Num.14:36 (Statenvertaling)

Ik, de HEERE, heb gesproken:

Zo Ik dit aan deze ganse boze vergadering⁷ dergenen die *zich tegen mij verzameld hebben*, niet doe!

Ook hier geldt: zij hebben zich niet concreet verzameld, maar, zoals het NBG vertaalt: zij spannen samen, zij zijn bezig zich te organiseren.

In Job 2:11 tenslotte lezen we (Statenvertaling):

... kwamen zij, ieder uit zijn plaats, Elifaz de Temaniet, en Bildad de Suhiet, en Zofar de Naämathiet; *en zij waren het samen eens geworden* dat zij zouden komen om hem (Job) te beklagen en om hem te vertroosten.

Ze hadden iets met elkaar afgesproken⁸-om-te-doen. Ook hier duidt het werkwoord een concrete inhoud aan.

Het werkwoord in de Hiphil-vervoeging:

Deze vervoeging wordt gebruikt in twee teksten in Jeremia en één tekst in Job.

In Jer.49:19 (in Jer.50:44 en in Job 9:19 staat dezelfde vraag) lezen we

(Statenvertaling):

... want wie is Mij gelijk? en wie zou Mij *dagvaarden*?

Deze Nederlandse uitdrukking⁹ veronderstelt de kontekst van een gericht voor een rechtbank. Het NBG vertaalt 'ter verantwoording roepen' en deze uitdrukking veronderstelt eveneens een bevoegde persoon of instantie, maar niet direct een juridisch kader. Bij Jeremia staat deze tekst in het centrum van profetische passages over de ondergang van resp. Edom en Babel. Bij Job staat hij in het hart van zijn bewogen reactie op de eerste rede van Bildad, waar hij zegt (eigen vertaling):

"... ware't om een stelregel - wie is mij aan't -----?"

Ook hier duidt het Hebreeuwse woord מִשְׁפָּחַת/MiSCH^cPÁTH een bereik aan, waar het juridische slechts onderdeel van is. Het karakter van de Hiphilvervoeging komt in deze vertalingen niet tot zijn recht. Karakteristiek daarvoor is immers, dat de één een ander tot handelen brengt. Dat element komt beter naar voren in de vertaling 'ter verantwoording roepen', omdat de geroepene concreet antwoord dient te geven. Maar is יָעַד/JÁNGàD met 'antwoord geven' te omschrijven?

5. GB vertaalt: sich an dem verabredeten Orte jemand stellen: sich offebaren; KB: sich treffen lassen/let oneself be met; G.Sauer in THAT: sich verabreden; David Martin: 'Et je me trouverai avec toi' en laat de reflexieve betekenis beter horen.

6. Hebr. בָּרָא/B W '.

7. Hebr. נָעַד/NGÉDÁH, een woord dat is afgeleid van dit werkwoord en hierna besproken wordt.

8. NBG: 'kwamen zij volgens afspraak'.

9. Ook Buber vertaalt met 'vorladen' = dagvaarden.

Het werkwoord in de Hophal-vervoeging

komt alleen twee keer voor als participium meervoud in Jer.24:1 -?- en in Ez.21:16 (Hebr.telling 21) Eerst Ez.21:16 (Statenvertaling):

Houd u bijeen, *o zwaard!*¹⁰ keer u rechtsom, schik u, keer u linksom, waarhenen uw aangezicht *besteld is*.

En ook Jer.24:1(Statenvertaling):

De HEERE deed mij zien, en zie er waren twee korven vijgen, *gezet* voor de tempel des HEEREN, nadat Nebukadnezar gevankelijk weggevoerd had Jechonja ... mitsgaders..... en hen te Babel gebracht had.

De vertalers hadden in Jer.24:1 ook (beter), net als in Ez.21:16, *besteld* kunnen kiezen; iemand heeft ze daar **doen** neerzetten; de Hophalvervoeging is immers - meestal - de passieve vorm van de Hiphilvervoeging; de twee korven met vijgen zijn daar *besteld*. Evenzo is er in Ez.21:16 iemand die het zwaard *bestelt* om zich hier of daar heen te wenden¹¹.

Het zelfstandig naamwoord מוֹעֵד/MóWNGéD.

Het gaat om bijeenkomsten waarvan plaats en/of tijd door betrokkenen zijn afgesproken. Enkele uit de vele teksten als voorbeeld:

Jozua 8:14 (Statenvertaling):

.....en de mannen der stad (Ai) kwamen uit, Israël tegemoet, ten strijde, hij (de koning van Ai) en al zijn volk, *ter bestemder tijd*, vóór het vlakke veld.

Het gaat zowel om een bepaalde tijd als om een bepaalde plaats.

Ex.30:36 (Statenvertaling):

En gij zult daarvan heel klein pulver stoten; en gij zult daarvan leggen vóór de getuigenis in de tent der *samenkomst*, waarhenen Ik tot u komen zal.

De tabernakel heet in het Hebreeuws tent der samenkomst heet אֵהָל מוֹעֵד / 'oHèL MóWNGéD. Hier wordt duidelijk dat het in dit woord niet alleen om een tijd, maar evenzeer om een plaats gaat, en telkens om een plaats(tijd) die aan Israel vastheid verschaft. In deze tekst wordt in het Hebreeuws gespeeld met dit stamwoord. Het woord 'getuigenis' luidt in het Hebreeuws עֵדוּת/NGæDoeWT. Dit woord kan ook worden afgeleid van een ander stamwoord n.l. עוֹד/NGáWàD, dat vaak met 'getuigen' wordt vertaald, maar eigenlijk zo iets betekent als 'iets wat gebeurd is met nadruk nog eens present stellen door het onder woorden te brengen'. De Statenvertalers, daarin gevolgd door de vertalers van het NBG, die het hier zelfs met een hoofdletter schrijven, leiden dit woord hier dus van dit stamwoord af. Maar andere uitleggers kiezen voor afleiding van het hier besproken woord יָעַד/JáNGàD¹² en dat doen wij ook. De wordsamenhang, die in deze tekst zo treffende hoorbaar is, wordt zo het

10. Door de Statenvertalers aan de tekst toegevoegd terwille van de verstaanbaarheid.

11. Het Hebr. פָּנִים/PáNíeJM, dat meestal met 'aangezicht' wordt vertaald, duidt echter eerder op een *toewending naar iets om iemand*.

12. GB leidt dit woord af van עוֹד/NG W D en vermeldt één tekst met de betekenis 'Zeugnis', n.l.

Ps.81:6; als tweede en dus overal elders geldende betekenis vermeldt hij 'feierlich gegebene und übernommene Verordnung oder Gesetz', hetgeen een afleiding van יָעַד/J NG D doet vermoeden.

KB leidt dit woord eveneens af van עוֹד/NG W D en probeert de betekenis van dit werkwoord recht te doen door Mahnzeichen, Mahnung / monitory sign / reminder te vertalen. We kiezen hier consequent voor de afleiding van יָעַד/J NG D.

Het werkwoord עוֹד/NG W D bespreken we onder *nogmalig stellen*.

beste recht gedaan. Want ook de woorden ‘waarhenen *Ik tot u komen zal*’ vormen in het Hebreeuws een vorm van het werkwoord **יָעַד**/JáNGàD, n.l. de derde persoon enkelvoud van het imperfectum van de Nihpalvervoeging. Deze samenhang dient ook in een Nederlandse vertaling hoorbaar te blijven.

Gen.1:14 (Statenvertaling:)

..... en dat ze(de ‘lichten’) zijn tot tekenen en *tot gezette tijden* en tot dagen en jaren.....

Het Hebreeuwse woord maakt duidelijk - wat de vertalingen nauwelijks duidelijk maken -, dat het *niet* de functie van de ‘lichten’, d.w.z. zon, maan en sterren, is om ons te vertellen hoe laat het is en welke dag het is. Deze ‘lichten’ hebben de opdracht om in het leven van mensen herinneringspunten aan te brengen(dat is de betekenis van het Hebreeuwse woord **אוֹת**/ ‘óWT, dat hier met ‘teken’ wordt vertaald¹³), waardoor we besef krijgen van geschiedenis en toekomst, en samenhang, waardoor in mensen wederzijds vertrouwen en een gevoel van geborgenheid kan groeien en - na beschadiging - weer kan herstellen. Dezelfde betekenis heeft dit Hebreeuwse woord in Num.10:10; 15:3; Jes.1:14; in Lev. 23 wordt er gesproken over de **מוֹעֲדֵי יְהוָה** / MóWNGæDéJ JHWH. Er is een bijna gelijkkluidend zelfstandig naamwoord, n.l. **מוֹעֵד** / MóWNGáD, dat in de enige tekst waar het voorkomt, Jes.14:31, door het NBG met ‘gelederen’¹⁴ en door Koster met ‘legerscharen’ wordt vertaald, dat de hierboven beschreven betekenis van het woord **מוֹעֵד** / MóWNGéD bevestigt.

Het zelfstandig naamwoord **עֵדָה**/ NGéDáH:

Met dit woord worden de Israëlieten als geheel aangeduid. In meerdere teksten in Ex.Lev.en Num.¹⁵ wordt er gesproken over de **עֵדַת יִשְׂרָאֵל** / NGæDàT JieS°Rá’él, in de Statenvertaling weergegeven door “de vergadering Israëls”(Ex.12:3). In Ex.12:6 lezen we over **כָּל קְהַל עֵדַת יִשְׂרָאֵל** / KoL QeHàL NGæDàT JiS°Rá’él: de gehele gemeente van de vergadering Israëls(St.V., idem NBG). Maar eigenlijk zou het eerste woord (QeHàL¹⁶) beter met ‘vergadering’ kunnen worden vertaald; het is afgeleid van een werkwoord dat ‘zich vergaderen’, ‘zich verzamelen’¹⁷ betekent en duidt situaties aan, waarin mensen, die bij elkaar behoren(b.v. een **עֵדָה**/NGéDáH vormen), ook werkelijk bij elkaar zijn. Mensen die een **עֵדָה**/NGéDáH vormen, behoren om bepaalde redenen en op een bepaalde manier bij elkaar. Het begrip heeft een formeel en een inhoudelijk aspect. Dat blijkt ook uit die teksten, waarin het woord wordt gebruikt voor specifieke groepen. In Num.16 en 17 duidt de ‘bende’ van Korach aan; in Ps.22:17 om een ‘bende’ kwaaddoeners. In Ri.14:8 wordt een *bijenvolk* zo aangeduid.

13.GB bij **אוֹת**/ ‘óWT: Zeichen der Erinnerung an etwas Vergangenes oder Kommendes; KB: signs of reminder, reminder token.

14.De Statenvertalers lazen hier hetzelfde woord als het hierboven besproken woord en vertaalden ‘samenkomsten’.

15.Opvallend is dat dit woord in Dt helemaal *niet* voorkomt.

16.Van dit woord komt het latere Joodse woord ‘Kehille’, de naam voor de Joodse gemeente. Het woord **קְהַל**/QáHàL is stamverwant met het woord **קוֹל**/QóWL, dat ‘stem’ betekent. In het Grieks van het NT duidt het woord **ἐκκλησία**/ecclesia (Fr. *église*) de gemeente aan. Deze keuze kan teruggrijpen op het OTische QáHàL, omdat er verwantschap in betekenis is tussen dit woord en het Griekse **καλέω**/kaleoo, dat ‘roepen’ betekent en doorklinkt in het woord ‘ecclesia’.

17.Maar beter nog met ‘samenroepen’ te omschrijven is - zie voetnoot 16.

Het zelfstandig naamwoord עֵדוּת/NGæDoeWT

Bij dit woord moet eerst ingegaan worden op het probleem van de afleiding. Zowel GB en KB als Mandelkern leiden af van het stamwoord עַד/NG D¹⁸, dat algemeen met ‘getuige’, ‘getuigenis’ wordt vertaald, maar waarvan de eigenlijke betekenis met ‘plechtig en nadrukkelijk herhalen’ kan worden omschreven. Ook in de Joodse uitlegen vertaaltraditie wordt uitgegaan van deze afleiding. Dat blijkt ook uit LXX, waar dit woord vertaald door het Griekse woord μαρτυριον/marturion, dat ‘getuigenis’ betekent. Voor Joodse c.q. Hebreeuws sprekende en denkende mensen is de klankovereenkomst tussen beide woorden onontkoombaar - zoals b.v. voor ons tussen de Nederlandse woorden ‘beloven’ en ‘geloven’..

Bij GB worden echter uitdrukkelijk de studies vermeld, die dit woord afleiden van het hier besproken stamwoord יַעַד/J NG D. Datzelfde doet ook C.van Leeuwen in zijn artikel over עַד/NG D in THAT. Grammaticaal is de afleiding van יַעַד / J NG D mogelijk.

Bezien we de betekenisomschrijvingen in de verschillende lexica, dan valt op, dat het begrip ‘getuige’ en/of ‘getuigenis’ maar zwak doorklinkt¹⁹. Bij KB ligt de nadruk op ‘vermanen’ en bij GB op ‘verordenen’²⁰. De functie van dit woord vooral in Ex.Lev. en Num. geeft daartoe alle aanleiding. Zo worden de twee ‘stenen tafelen’ bijna

18. Op de betekenis van dit stamwoord gaan we in onder het nomen ‘nogmalig’. Baader kiest eveneens voor de afleiding van dit woord עַד / NG D. Hij gaat echter veel verder en leidt ook de hier boven besproken twee woorden עֵדוּת/NGéDáH en מוֹעֵד / MóWNGéD van dit stamwoord af.

19. GB vermeldt weliswaar als eerste betekenis ‘Zeugnis’, maar vervolgt: “so vielleicht Ps.81:6(And.: Gestz), zonder andere teksten te noemen. Als tweede betekenis geeft hij: feierlich gegebene und übernommene *Verordnung*, als verpflichtend anerkanntes *Gesetz*, bei P stehender Ausdruck für das Gesetz der zwei Tafeln: לְחַת הָעֵדוּת / LoeCHoT HáNGéDoeWT.

KB geeft de volgende vertalingen: Mahnzeichen, monitory sign, reminder, Mahnungen, exhortations, en blijft zo iets dichter bij de betekenis van het stamwoord עַד/NG D, dat, zoals hierboven reeds gezegd, meestal met ‘getuigenis’ wordt vertaald. Maar ook dat is eigenlijk een te geladen begrip voor dit Hebreeuwse woord, zoals we bij de bespreking van dat woord zullen aantonen. De vertaling ‘getuigenis’ is geïnitieerd door de Joodse vertalers van de LXX. Maar hun beslissingen t.a.v. dit woord en enkele andere woorden, zoals ook het hierboven besproken מוֹעֵד /MóWNGéD, waarschijnlijk genomen vanwege de klank- en schriftgelijkenis, moeten als incorrect worden beschouwd; zie H.Strathmann in zijn artikel over μαρτυς / martus in TWNT(Eng.ed. IV,482). Een ander reden voor de keuze van de Joodse vertalers van de LXX kan zijn geweest, dat de betekenis van het woord מוֹעֵד/MóWNGéD was verschoven en alleen/hoofdzakelijk een tijdsaanduiding aangaf, zoals blijkt uit het gebruik van dit woord in latere Joodse teksten en in de teksten van de Qumrangemeenschap, terwijl het in Tenach behalve een plaatsaanduiding bovendien ook de aard van de afspraak aangeeft(zie hierboven). Hierbij hoort nog de volgende overweging: ook wanneer het Hebr. woord עֵת/NGéT, dat meestal met ‘tijd’ wordt vertaald, van יַעַד/JáNGàD zou dienen te worden afgeleid(mogelijk volgens GB en THAT), moet ook bij dat woord rekening gehouden worden met een betekenisverschuiving naar tijdsaanduiding op de kalender en de dag. In de teksten van het OT betekent ook dit woord niet alleen een bepaalde periode, maar tegelijk wat daarin plaats vindt. Die betekenisverschuiving kan onder invloed van het Hellenisme plaats gevonden hebben. Dat de Joodse vertalers van de LXX dit probleem onderkend hebben, blijkt uit veelvuldig gebruik van het Griekse woord καιρος/kairos als vertaling van עֵת/NGéT, maar ook - vaak - van het woord מוֹעֵד/MóWNGéD.

20. In het oudere lexicon van Carl Siegfried en Berhard Stade(Leipzig 1893) wordt de omschrijving eveneens begonnen bij ‘Bezeugung’, maar direkt daarna uitgelegd als ‘Verordnung’ en zelfs ‘Gesetz’.

zonder uitzondering aangeduid met לְחֹת הָעֵדוּת / LoeCHoT HáNGéDoeWT: lett. de borden van de(Ex.31:18, 32:15 etc); de ‘ark-des-verbonds’ heet ook הָאָרוֹן לְעֵדוּת / Há’áRóWN LáNGéDoeWT: lett. de kist voor de(Ex.31:7) of הָאָרוֹן הָעֵדוּת / ‘æRóWN HáNGéDoeWT: lett. de kist van de(Ex.40:20); de tent waarin Mozes met God samenkomt heet ook אֹהֶל הָעֵדוּת / ‘oHèL HáNGéDoeWT: lett. tent van de(Num.9.15 etc.); in Ex.38:21 en Num.1 horen we over de מִשְׁכַּן הָעֵדוּת / MiSCH^eKàN HáNGéDoeWT: de tabernakel der getuigenis(ST.V.;NBG) lett. woning van de.....; in Lev.24:3 over פְּרֹכֶת הָעֵדוּת / PáRoKèT HáNGéDoeWT: het voorhangsel der getuigenis(St.V., NBG). In meerdere teksten staat de meervoudsvorm op één lijn met מִצְוֹת / MiTS^eWoT en חֻקִּים CHoeQieJM (geboden en instellingen), b.v. Dt.4:45, 6:20.En in Ps.78:5 staat het enkelvoud op één lijn met תּוֹרָה/TóWRáH (uitleg).

Uit de hier verzamelde informatie volgt, dat dit woord behoort tot de afleidingen van het stamwoord יָעַד/JáNGàD en *niet* tot die van het stamwoord עָד/NG D of עוֹד / NG W D. Met dit woord wordt de inhoud van de ark aangeduid, de DeBáRieJM, de woorden, de uitspraken(beter: inbrengen), die het voor het GóJ Israël mogelijk maakt om als een NGàM van JHWH te leven en zo een NGéDáH van die-JHWH-van-Israël te zijn.

De zelfstandige naamwoorden מוֹעֵד/MóWNGáD en מוֹעֲדָה/MoeWNGáDáH.

Deze twee woorden komen beide maar één keer voor, resp. Jes.14:31 en Joz.20:9. Het tweede is de vrouwelijke vorm van het eerste. De betekenis ligt dicht bij die van het veel voorkomende woord מוֹעֵד/MóWNGéD (zie hierboven). Maar bij deze twee woorden gaat het uitdrukkelijk om steden als *verordende plaatsen*.

Het zelfstandig naamwoord תְּעוּדָה/TeNGoeWDáH

dient o.i. ook van יָעַד/JáNGàD te worden afgeleid. het komt alleen voor in Ruth 4:7 en Jes 8:16 en 20. In de laatste tekst lezen we de bekende oproep ‘tot de wet en tot de getuigenis!’ En ook dit woord duidt op de inhoud van de DeBáRieJM van die-JHWH-van-Israël, n.l. op dat wat houvast biedt. In Ruth 4:7 gaat het over het uitruilen van elkaars schoen bij een (lossings-)overeenkomst: “en dit is ‘wat-houvast-biedt’.

De verantwoording van onze vertaling

Zowel in de lexica als in de vertalingen en commentaren worden al de woorden, die tot deze stam-groep behoren met veel verschillende Nederlandse woorden weergegeven. Dat gebeurt overigens ook in alle vertalingen in moderne talen. Het gebeurde reeds in de oude Griekse vertaling van de Septuaginta (LXX).

Volgens onze opzet, dient er gezocht te worden naar een Nederlands woord, dat in al die verschillende werkwoordsvormen en zelfstandige naamwoorden herkenbaar te horen en te lezen is, zodat zowel de interne samenhang van deze woordgroep als de externe samenhangen die met behulp van dit begrip in de Hebreeuwse teksten, verhalen, bijbelboeken worden aangebracht, ook in een Nederlandse vertaling behouden blijven, gevonden kunnen worden, onderzocht kunnen worden en kunnen meewegen bij de exegese van de afzonderlijke teksten en pericopen.

Onder de vele vertaal mogelijkheden in de lexica, vonden we voor deze woordgroep

meerdere keren het begrip ‘orde’. Met behulp van dit Nederlandse woord kunnen we deze Hebreeuwse woordgroep in hoge mate concordant vertalen.

Het bereik van het Nederlandse woord ‘orde’.

Het overzicht in Van Dale toont een groot scala aan gebruiksmogelijkheden en betekenisnuances. Zo’n varieteit is nodig om een ook rijk geschakeerd Hebreeuws begrip als עֵדָה / JáNGàD concordant te kunnen weergeven.

Uit de maar liefst 13 betekenisnuances die Van Dale vermeldt blijkt, dat het een woord is dat zowel een formele als een inhoudelijke betekenis heeft.

Behalve een hele reeks van combinaties met andere woorden kennen we in het Nederlands een heel aantal verlengingen: ordelijk, ordentelijk, order, ordening, ordner. Daarnaast kan het werkwoord een voorvoegsel hebben: ver-ordenen. Omdat het oorspronkelijk een Latijns leenwoord²¹ is bevat het Nederlands ook een reeks van woorden, die naar analogie van de Latijnse woordvorming zijn ontstaan: ordinantie, ordinarium, ordineren, ordonnantie, etc. Bovendien zijn er nog de uitdrukkingen: aan de orde stellen, op /in orde brengen, in de orde van grootte van, voor de goede orde, tot de orde roepen, etc.

De basisbetekenis duidt op iets dat vastgesteld is en mensen en zaken bijeenhoudt en bijeen brengt. Ver-ordenen betekent dan zo’n ord(ening) afspreken, opleggen c.q. aanbrengen. Steeds heeft zo’n orde(ning) samenhang tot gevolg, gemeenschapsvorming. En zo kan ‘orde’ zelfs een zo geordende gemeenschap van mensen aanduiden.

De inhoud van dit Nederlandse woord ligt binnen het betekenisveld van het Hebreeuwse עֵדָה / JáNGàD. Voor de weergave van deze Hebreeuwse woordgroep kunnen we een corresponderende reeks kiezen uit de vele mogelijkheden.

De vernederlandsing van het Hebreeuwse stamwoord en zijn afleidingen.

Het werkwoord in de **Qal**-vervoeging kan het met ‘verordenen’ weergegeven worden.

Uit het overzicht blijkt dat het object een tijdstip kan zijn, of een medemens (vrouw).

In de **Niphal**-vervoeging: zich aan de orde stellen bij iemand (dat doet b.v. God Ex.25:22); of van meerdere mensen, die (samen) geordend worden (of: zich in orde laten brengen)

In de **Hiphil**-vervoeging: ‘op orde brengen’ of ‘aan de orde doen stellen’.

In de **Hophal**-vervoeging: (een zwaard. dat)verordend worden.

Het zelfstandig naamwoord עֵדָה / NGÉDáH is een ‘orde’, zoals we het kennen in het woord ‘kloosterorde’; daarom wordt het hier vertaald met ‘ordegemeenschap’, een op een bepaalde manier, naar een bepaalde ordening geordende gemeenschap, c.q. de naar de Torah geordende volksgemeenschap Israël: want daarop heeft dit woord in TeNaCH meestal betrekking.

Het zelfstandig naamwoord עֲדוֹת / NGÉDoeWT wordt met ‘verordening’ vertaald.

In het zelfstandig naamwoord מוֹעֵד MÓWNGÉD gaat het om een ‘verordening’ die gemeenschappelijkheid realiseert; een verordening van tijd of plaats of beide. Daarom vertalen we dit woord met ‘gemeenschapsverordening’.

21. Het Latijnse woord ‘ordo’ betekent in eerste instantie ‘rij’, maarb reidt zich ook uit naar ‘stand’ in de zin van een groep mensen, die bepaalde rechten heeft (vgl onze ‘ridderorden’, b.v. de orde van de Ned.Leeuw), naar regeling en maatregel. Het is een kernbegrip in de Romeinse militaire terminologie.

Het zelfstandig naamwoord מוֹעֵד / MÓWNGáD komt alleen in Jes.14:31 voor en kan daar met ‘het geordende’ worden vertaald.

Het zelfstandig naamwoord מוֹעֲדָה / MoeWGNáDá komt alleen maar voor in Joz.20:9 en kan daar met ‘orde’ worden vertaald: Dit is de orde der steden, die.....

Het zelfstandige naamwoord תְּעוּדָה / TeNGoeWDáH, dat meestal van עוֹד / NG W D, ‘getuigen’, wordt afgeleid, is beter consequent van יָעַד JÁNGàD af te leiden. het komt alleen voor in Ruth.4:7 en Jes.8:16 en 20. De laatste tekst bevat de bekende zinsnede ‘tot de wet en tot de getuigenis’. Het gaat echter in alle drie de teksten niet om ‘getuigen’, maar om orde-op-zaken. Het Nederlandse ‘ordinantie’ past daarop.

Gevolgen voor het taalgebruik.

In de taal van een Nederlandse TeNaCH-tekst gaan de woorden ‘orde’, ‘(ver-)ordening’, ‘verordenen’ door deze beslissing een opvallende functie vervullen. Die functie is nauw verbonden met hetgeen de identiteit van het woord, beter de naam, Israël bepaalt. En die naam is in een concrete regio op deze aarde, die reikt van Nijl tot de Eufraat, in een concrete periode van de geschiedenis, die reikt van 2000 v.Chr tot 150 na Chr. verbonden aan de concrete geschiedenis van één van de in die periode in deze regio levende ethische groepen, die van de Hebreeuwse stammen. Net zoals in de Hebreeuwse tekst van de TeNaCH aan de hand van de woorden יָעַד, מוֹעֵד, עֵדָע (van links naar rechts: JàNGàD, NGÉDáH, MÓWNGÉD) naar de identiteit van dit volk (=עַם / NGàM) gezocht kan worden, kan dit in de Nederlandse tekst van TeNaCH dan aan de hand van de woorden ‘verordenen’, ‘orde (-gemeenschap)’, ‘gemeenschaps(ver-)ordening’ gebeuren. Omgekeerd betekent dit, dat overall waar in het OT deze woorden voorkomen de vraag naar de identiteit van Israël; mee klinkt.

Gevolgen voor de betekenis.

Vanuit het Hebreeuws krijgen de Nederlandse woorden ‘orde’, ‘verordening’, ‘verordenen’ een zeer concrete invulling: het gaat altijd om *deze* bepaalde orde en ordening. Bovendien is deze orde of ordening altijd gericht op gemeenschapsvorming: het is ‘tot-gemeenschap-ordenen’²². Deze dubbele beweging is kenmerkend voor meer Hebreeuwse woorden; zo betekent b.v. het Hebreeuwse woord רָכַב / RáKàB tegelijk ‘een paard bestijgen en berijden’, ‘een wagen bklimmen en rijden’. Uit alle passages over de stichting van Israel blijkt, dat het, met het begrip orde verbonden, woord ‘gemeenschap’ afgegrensd dient te worden van begrippen als ‘natie’(etnische groep = גוֹי / GóWJ), ‘stam’ (שֵׁבֶט / SCHèBèTH), groep (אָמָה / ‘oeMMáH), familie (מִשְׁפָּחָה / MiSCHéPáCHáH = mispoche, eigenlijk ‘grootfamilie’ ‘clan’). Uiterlijk zijn twee tekenen constituerend voor de עֵדָת יִשְׂרָאֵל / NGæDàT JieSCHéRá’él = de ordegemeenschap Israël: voor mannen de besnijdenis en voor allen de viering van Pesach. Inhoudelijk is het de naam JHWH en de door die naam geïnitieerde Torah (= uitleg), die deze ordegemeenschap Israel constitueert.

22. Zo kan G.Saur in THAT schrijven: “Die Grundbedeutung des Verbums ist klar eingegrenzt. Sie kann bestimmt werden als “Kundgebung eines Beschlusses oder Entschlusses, der in seiner Ausführung an einen bestimmten Ort oder eine festgesetzte Zeit oder an eine gegebene Lage so geunden ist, dasz eine Abweichung von dieser Bestimmung einer Nichtbefolgung des Befehls gleichzusetzen ist”(hier cittert S met instemming Rost).

Gevolgen voor de theologie.

In TeNaCH functioneren van deze woordgroep de drie zelfstandige naamwoorden als een theologisch begrip. Van het werkwoord staat alleen de Niphalvervoeging enkele keren in een theologische context, n.l. alleen dan wanneer die-JHWH-van-Israël ‘zich aan de orde stelt’ in Ex.25:22, 29:42,43, 30:6, 36; Num.17:19.

Het zelfstandig naamwoord מוֹעֵד / MÓWNGÉD duidt in Lev.23 de verordende tijden en plaatsen aan, wanneer en waar Israël samenkomt om de grote daden van JHWH te vieren en zo - en alleen zo - een ordegemeenschap vormt; in Ex.13:10 e.a. met name op Pesach. Zo’n gemeenschap vormt Israël dan - en alleen dan - als het zich op de אֹהֶל מוֹעֵד / ‘óHèL MÓWNGÉD, de tent van gemeenschapsordening, oriënteert. In de LXX wordt deze woord-combinatie vertaald door η σκηνή του μαρτυρίου / hè skènè tou marturiou = tent der getuigenis. Men neemt aan dat deze vertalers MÓWNGÉD van een *ander* Hebr.stamwoord hebben afgeleid n.l. עוּר / NG W D, dat meestal met ‘getuigen’ wordt vertaald, letterlijk iets nogmaals present stellen. De Vulgata volgt de LXX hierin: tabernaculum testimoni, (en - merkwaardig genoeg - ook Baader: ‘Zelt des Bezeugten’), maar reeds Luther vertaalt ‘Hütte des Stifts’(Ex.27:21), de Statenvertalers ‘tent der samenkomst’, JKV ‘tabernacle of the congregation’, Martin ‘tabernacle d’assignation’(= ‘dagvaarding’ een treffende weergave van het Hebreeuwse woord), Buber ‘Zelt der Begegnung’. De reden voor de oude Joodse vertalers om hier ‘getuigenis’ te vertalen, kan daarin gelegen zijn, dat het Hebreeuwse woord in hun tijd reeds een betekenisverschuiving had ondergaan en niet meer op vastgestelde *plaatsen*, maar alleen op vastgestelde *tijden* c.q. feesttijden betrekking had. Dat blijkt ook het feit dat zij dit woord verder bijna consequent met het Griekse begrip καιρος / kairos vertalen. Dat in het NT vooral theologisch zo belangrijke Griekse woord betekent een bepaalde tijd, periode, een bepaald tijdstip, moment. Op de verhouding tussen het functioneren van het begrip kairos in de LXX en in het NT kan hier niet worden ingegaan. Vastgesteld kan worden met G.Sauer, dat dit Griekse begrip het Hebreeuwse woord “in bezeichnender Weise erweitert” (THAT), het geen ook geldt voor de andere Griekse woorden waarmee in de LXX de woordgroep יָעַד / JáNGàD wordt vertaald.

In de theologie van *TeNaCH* speelt het een eigen rol van betekenis voor de constituering van

de עֵדָה / NGÉDáH, het tweede zelfstandige naamwoord met vooral een theologische functie. Het kan het beste weergegeven worden, zoals we al vaststelden, met ‘ordegemeenschap’. Het woord duidt vrijwel altijd Israël aan als עַם / NGàM = volk.

Meerdere keren wordt er de naam Israel aan toegevoegd of de naam JHWH. Het duidt de specifieke gemeenschapsvorm aan, die Israel aanneemt, wanneer het *hoort* naar de stem en de uitleg van JHWH.en waarmee Israel zowel alle andere volks-, stam- en clanformaties confronteert, als alle andere religieus of politiek gestempelde groepsvormingen. Het begrip dient, we wezen daar al op, daarom afgegrensd te worden van andere begrippen die in TeNaCH naties en groepen etc. aanduiden. Het zal ook afgegrensd dienen te worden van een sleutelbegrip in het NT, het begrip ecclesia.

In de LXX kozen de vertalers voor het Griekse συναγωγή / sunagogè = synagoge. Het is gelukkig een begrip gebleven, dat uitsluitend voor de Joodse geloofsgemeenschap geldt. De kerk is geen synagoge en geen NGÉDáH, zij is een ‘geroepenschap’, een ecclesia. En moet deze kerk niet zeggen, dat de synagoge daar sowieso onder valt, omdat zij, als eersten, geroepen werd, is en wordt? Is het niet

juist dit wat de kerk weet - en wat haar eigenlijke kern en geheim is - dat we gered (beter; bevrijd) zijn omdat we geroepen zijn en wel door EEN die deze NGÉDÁH JieSCHra'ÉL vertegenwoordigt en belichaamt? En niet omdat we uitgekozen zijn? En geroepenen die uitgekozen zijn beseffen als eersten (en daarin zijn ze voorgangers) dat hun roeping daar aan de basis van ligt en niet hun eventuele kwaliteiten, niet de kwaliteit van hun geloof, noch hun (altijd betrekkelijke) gehoorzaamheid, noch een innerlijke stem, noch de worsteling daarover/ daarmee, en dat juist deze uitgekozenen diaboloi kunnen zijn - en ook maar al te vaak waren - , maar desondanks: geroepenen: genodigden en dus verwelkomden aan de maaltijd der geroepenen en tot de doop geroepenen. De maaltijd is geen maaltijd van belijdenden en dus ook niet van gedoopten, net zo min als de doop een onderdompeling is van uitgekozenen. De grenzen van de ecclesia verliezen zich daar waar de roeping (nog) onhoorbaar is of weer wordt.

Ook de grenzen van de NGÉDÁH JieSCHRá'ÉL verliezen zich, waar Pesach vergeten wordt of dreigt te worden en de besnijdenis van jongens veronachtzaamd wordt of dreigt te worden. Maar wie zich tot de NGÉDÁH JieschRaeel rekent, kent de roepstem van die ene Israeliet, Jezus van Nazareth en is dus een geroepene. En wie hoort roepen, hoort dat die stem uit het midden van de NGÉDÁH JieSCHra'ÉL opklinkt.

Deze NGÉDÁH constitueert zich met עֲדוּת / NGÉDÓWT, 'verordeningen'²³ het derde zelfstandige naamwoord met theologische functie in TeNaCH. Ook de lexica vermelden onmiddellijk na de betekenis 'getuigenis', de omschrijving 'plechtige verordening' en in die betekenis is dit woord het meest uitgebreid beschreven. Het woord duidt op het geheel van voorschriften, die zowel de verhouding tot de medemens als die tot JHWH tot zijn recht laten komen.

In de LXX wordt ook dit woord als een afleiding van het Hebreeuwse עוּר / NG W D beschouwd en daarom met μαρτυρία / marturia of μαρτυριον / marturion vertaald. Daarbij dient wel bedacht te worden, dat dit Griekse woord zich heeft ontwikkeld richting 'uitspraak', 'vaststelling'. Zo spelen deze begrippen een belangrijke rol in de Handelingen en in de brieven van Paulus. 'Μαρτυρεω' / martureo constitueert in hoge mate de ecclesia; immers zonder getuigenis geen 'roeping', analoog met de manier waarop NGÉDÓWT de NGÉDÁH JieSCHRá'ÉL constitueren. Voor de ecclesia uit de naties vormen deze een marturion, een getuigenis, en is Israel de eerste getuige, μαρτυς, martus, Latijn 'martyr', martelaar.

23. Zoals hierboven reeds uiteengezet is, dient dit woord niet van עוּר / NG W D , getuigen, te worden afgeleid.